

SECCIÓ DE SENDERS

A.E.TALAIA

DEL BAIX EBRE AL SOLSONÈS

6ª Etapa : LA FIGUERA - CABASSERS - CARTOIXA DE SCALA DEI

8 de març 1992 ♀

HORARI PREVIST

Sortida de Vilanova i la Geltrú.	6.30 h
Garcia. Esmorzar.	8.30 h
Sortida cap a la Figuera.	9 h
La Figuera. Sortida.	9.30 h
Cabassers. Reagrupament.	11.15 h
	11.35 h
Font Cavaloques. Reagrupament.	12.25 h
	12.40 h
Cruïlla GR-7-1-5. Reagrupament.	13.50 h
	14 h
Cartoixa de Scala Dei. Reagrupament.	14.40 h
	14.55 h
La Conreria. Dinar.	15.10 h
Sortida cap a Vilanova.	16.30 h
Vilanova i la Geltrú.	18.30 h

Notes.-

- ** Esmorzarem a Garcia, al bar Maig.
- ** Trobarem aigua al poble de Cabassers i a la font de Cavaloques.
- ** A la Conreria hi ha un restaurant i un petit bar. També s'hi pot comprar bon vi.
- ** Si us plau, sigueu puntuals i respecteiu els reagrupaments.

SECCIÓ DE SENDERS

A.E.TALAIA

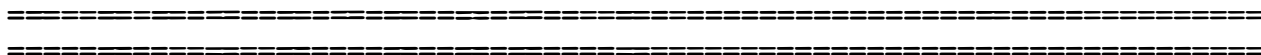
DEL BAIX EBRE AL SOLSONÈS

6ª Etapa : LA FIGUERA - CABASSERS - CARTOIXA DE SCALA DEI

8 de març 1992 Q

La totalitat del recorregut de l'etapa d'avui es farà per les terres de la comarca del Priorat. Començarem en un dels seus pobles més enlairats, la Figuera, i després de travessar el riu de Montsant i visitar la bonica població de Cabassers, finalitzarem a l'indret on s'aixecava la cartoixa de Scala Dei. Malauradament, en aquest lloc tindrem ocasió de comprovar fins a quines altes cotes pot arribar l'estupidesa humana quan s'aplica a la destrucció sistemàtica del patrimoni cultural i històric.

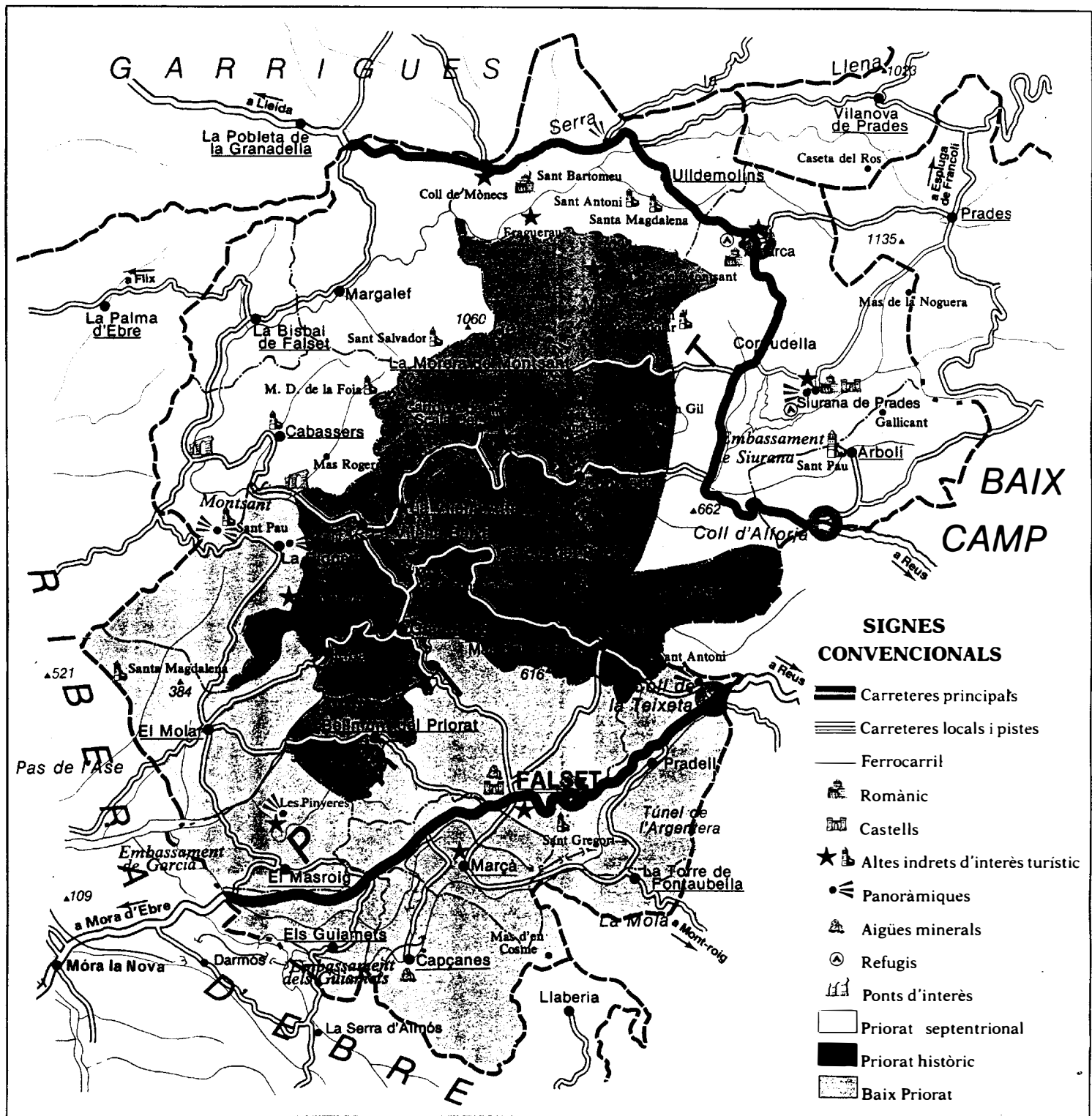
Tot i que actualment la comarca del Priorat ha englobat un territori més extens, des del punt de vista històric el Priorat només el formen els set municipis que estaven sota la jurisdicció de la cartoixa de Scala Dei. Així doncs, com que els pobles de la Figuera i de Cabassers pertanyien a la baronia de Cabassers i no depenien de la cartoixa, fins que no creuem el collet del Pla del Bisbe i entrem d'aquesta manera en el terme municipal de la Morera, no hurem arribat al nucli de la comarca. Malgrat aquestes diferències històriques, el recorregut d'avui presenta una unitat donada per la presència del Montsant el qual, amb les seves imponents parets gairebé verticals, ens servirà de constant referència.

EL PRIORAT

La comarca del Priorat, de 517.31 km² d'extensió, vertebrada en el massís del Montsant, de la Serralada Pre-litoral, a ponent de les Muntanyes de Prades, límit llevatí amb la Conca de Barberà, és inclosa dins de l'àrea d'influència del Baix Camp, comarca amb la qual terreneja tot al llarg de la seva façana oriental. Les seves aigües, tanmateix, s'escolen en direcció a l'Ebre a través del riu de Siurana, que hi desguasa ja dins de la Ribera d'Ebre, comarca amb la qual limita pel sud i l'oest. Al nord, la serra de la Llena, estableix la línia divisòria amb la comarca de les Garrigues.

Poques comarques de Catalunya són tan populars com el Priorat: el seu vi és capaç de prestigiar un país. Però, per altra banda, poques comarques són tan feblement aglutinades pel seu mercat o els seus mercats. I probablement es tracta, més que d'una feblesa intrínseca de Falset com a mercat comarcal, d'una contradicció que ja sembla estructural entre la geografia física, que encarrila les aigües i d'altres elements fisiogràfics cap a l'Ebre, per la canal del riu de Siurana, i la geografia econòmica, que connecta el Priorat amb Barcelona i el món mitjançant el pol de Reus.

El Priorat és una comarca essencialment agrícola que no forma un clar conjunt geogràfic ni té una comuna tradició històrica. Avui encara són vius els sentiments diferencials entre la part denominada Priorat històric o Priorat de Scala Dei, és a dir dels pobles que eren de la senyoria de la cartoixa, i la resta dels llocs que integren la comarca establerta per la Ponència de la Divisió Territorial de Catalunya del 1932. Tot i aquesta consciència diferencial de

saber que el Priorat històric era més reduït, la gent del país i de la rodalia ha denominat, des d'antic, Priorat totes les terres situades més enllà dels colls d'Alforja i de la Teixeta, atorgant la capitalitat de la contrada a Falset o a Cornudella. Aquest sentiment era recollit el 1896 per F. Flos i Calcat en la seva *Geografia de Catalunya*, on designava Falset com a capital del Priorat.

Però la discussió sobre quins són els pobles que tenen dret a denominar-se Priorat és encara viva. Hom a sistematitzat en tres els criteris per a definir la comarca i establir-ne els límits. Segons Josep M. Espinàs hi hauria en primer lloc els criteris historicistes; la comarca històrica seria integrada pels set pobles del domini jurisdiccional de la cartoixa, argumentació que l'autor creu superada per tractar-se d'una referència senyorial desapareguda i restringida en excloure del nom Priorat terres de característiques físiques similars. Un segon criteri podria ser el geogràfic i denominar Priorat la conca del riu de Siurana i les dels seus afluent, els rius de Cortiella i de Montsant i la riera de Marçà; aquest criteri pot resultar abusiu en incloure terres massa diferenciades. La tercera proposta fóra la vinícola, que aglutinaria tots els pobles de la vall que produeixen un vi similar. Las tres propostes, segons Espinàs, són igualment justificables i també les tres són parcials, ja que segons ell la darrera, per exemple, exclouria del Priorat la Morera, municipi en el qual es troben les ruïnes de la cartoixa.

Malgrat l'opinió d'Espinàs, com diu encertadament Josep Iglésies, històricament i geogràfica sols constitueixen el Priorat el set pobles que formaren part de la senyoria de la cartoixa: Bellmunt, Gratallops, la Morera, Poboleda, Porrera, Torroja i la Vilella Alta, tot i que a hores d'ara s'apliqui el nom a tota la conca del riu de Siurana, excepte la seva capçalera. La resta dels pobles considerats avui del Priorat foren els que constituïen l'antiga baronia episcopal de Cabassers propietat del bisbe de Tortosa, que era integrada per la Bisbal, Cabassers, la Figuera, el Lloar, Margalef i la Vilella Baixa. També s'inclouen els pobles de Pradell i la Torre de la Fontaubella, pertanyents a la baronia d'Escornalbou detinguda per l'arquebisbe de Tarragona, i els provinets del comtat de Prades: Arbolí, Cornudella, Capçanes, Falset, els Guiamets, Marçà, el Masroig, el Molar i Ulldemolins. Es coneixerien ara per Baix Priorat els pobles de la baronia d'Escornalbou i del comtat de Prades, excepte Cornudella i Ulldemolins, que es troben separats dels altres pel Priorat històric. Hom designaria aquestes dues darreres localitats com a Alt Priorat, encara que no hagi arrelat la denominació.

El paisatge del Priorat ha estat poc cantat pels poetes. Qui més texts li ha dedicat ha estat el poetà falsetà Salvador Estrem i Fa que el definia:

*Terra de les set colors
meitat erm, meitat conrada,
àlber dret i xop gegant,
font d'argent i barrancada,
oliver verd clar, verd fosc,
hort petit, poma i magrana.*

Joan Santamaria veia el Priorat com una "*terra trencada i obscura, terra de llicorella, terra de vi vermell i coratjós, terra de pobles grassos (...) Aquests pobles que anem trobant -Vilella, Torroja, Porrera, Pradell- són els pobles més pobles que hem vist d'ençà que tresquem per Catalunya. Tenen una solidesa secular, una crosta empedreïda, un arrodoniment geomètric, una aparença de quadre d'exposició*".

A la seva obra teatral *Les vinyes del Priorat*, el poeta Josep M. de Sagarra definia el Priorat amb aquests dos brillants versos:

*aquest clap de sang i llicorella
que va d'Ulldemolins fins a Bellmunt*

Com arreu del Principat abunden al Priorat les cançons i parèmies que fan befa dels pobles veïns. Una de les més divulgades és la que diu:

*A la Torre són raboses,
a Vinebre caragols,
a la Figuera són llépols,
i a Cabassers, bocamolls.
A Bellmunt són presumits,
a Lloar són baladrers,
al Masroig, entossudits,
i al Molar són traginers.*

Més coneguda encara i d'una exactitud descriptiva quasi fotogràfica és la corrandà:

*La Figuera cau molt alta,
Cabassers molt amagat,
la Bisbal en una roca,
Margalef en un forat.*

Al Priorat, com al Camp, hi són tradicionals els balls parlats, encara que tots ells han caigut en desús avui en dia. Els més importants d'aquests balls parlats, i els darrers que subsistiren, eren el de Santa Rosalia a Capçanes, que es feia pel mes d'agost; el de Santa Càndida de Falset, també pel mes d'agost, el de diables, també a Falset i el ball de Serrallonga a diferents indrets de la comarca. Es feien també d'altres balls, possiblement sense parlament, com el de les majorales o el de la clavellina, ambdós a Ulldemolins, o el ball de coques al Molar. D'altres costums típics, vius encara al començament de segle han desaparegut del tot; així era tradicional a l'Arbolí de donar una quantitat a les majorales en sortir de l'ofici de la festa major perquè tiressin a l'abeurador els joves més presumits i a Falset, pel mes de setembre, s'organitzava un cós de xàvega en el qual els concursants anaven lligats en grups de set. La mostra més viva del folklore comarcal és la denominada *encamisada*, que té lloc encara el dia de Sant Antoni Abat a Falset.

=====

CABASSERS

El terme municipal de Cabassers, de 31.22 km², es troba a ponent de la comarca del Priorat, en contacte amb la Ribera d'Ebre, a la vall mitjana del riu de Montsant, que entra al terme pel sector septentrional en direcció nord-sud i descriu una àmplia corba i agafa la direcció oest-est seguint els darrers vessants sud-occidentals del massís de Montsant que accidenten la part nord-est del territori i arriben als 907 m d'altitud al Planassot (extrem NE) i a 718 m al puig de la Canaleta o els Montalts (extrem E), alçades que van descendint vers ponent, 625 m al cim de l'Aixaragall, a llevant del poble, 591 m al de Cantacorbs, més al migdia, i 562 m a la serra dels Solans, al seu nord-oest, fins arribar als 300 m a la vora del riu.

Del Montsant davallen diversos barrancs vers el riu de Montsant, com els de Cavaloça, de l'Albereda i de les Comes, que conflueixen sota Cabassers, o el de les Pinedes. El terme és ric en fonts i dins la tònica de tota la serra de Montsant en ell abunden les balnes i coves.

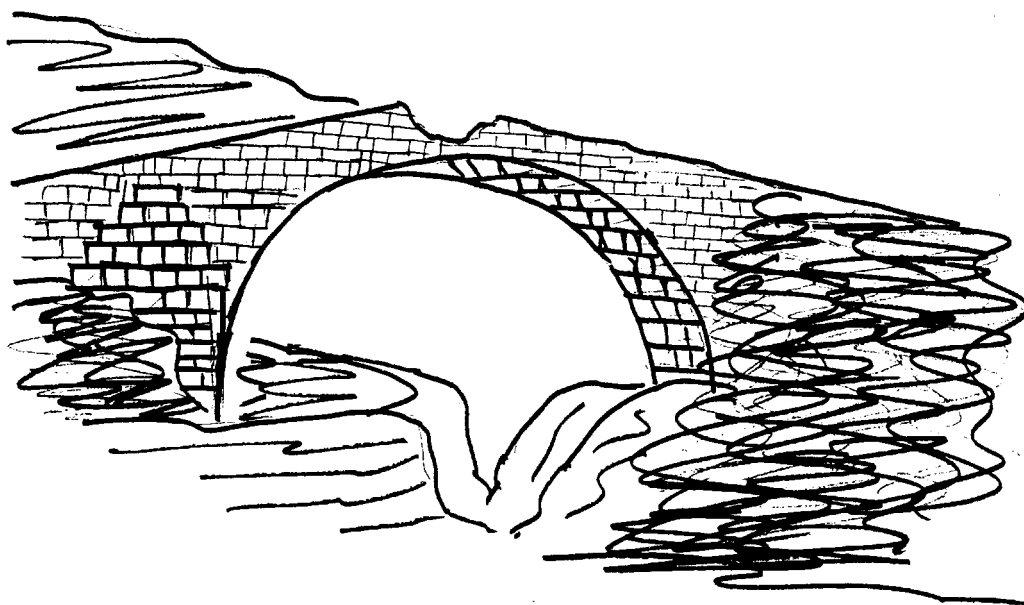
El municipi comprèn el poble de Cabassers, únic nucli de població agrupada, l'ermita de la Foia, l'ermita de Sant Roc i alguns masos. Limita amb els termes de la Palma d'Ebre (oest), Vinebre (oest) i la Torre de l'Espanyol (sud-oest) de la Ribera d'Ebre, i amb els de la Figuera (sud), la Vilella Baixa (sud-est), la Vilella Alta (est), la Morera de Montsant (est), Margalef de Montsant (nord) i la Bisbal de Falset (nor-oest), del Priorat. Una carretera local procedent de Falset i de la Vilella Baixa arriba a Cabassers, i continua vers la Bisbal i Margalef fins arribar a la comarcal de Reus a Fraga.

Només s'aprofita per a l'agricultura el 30% del terme, mentre que més de 2000 hectàrees són ocupades per alzinars i pinedes. El regadiu és escàs, vora el riu i al peu de les fonts, i s'aprofita per al conreu de patates i hortalisses. El principal conreu és l'olivera, la qual segueixen, a distància creixent, l'avellana, la vinya, l'ametller i els cereals. Es manté la ramaderia ovina i de cabrum, així com l'avicultura.

Cabassers és un lloc d'origen aràbic. Sota els sarraïns rebia el nom d'Avincabasser. Arran de la conquesta i repoblació del territori pels comtes de Barcelona, Avincabasser fou incorporat al terme de Siurana, tot i que la seva ocupació fou força anterior a la de l'alterós castell que donava nom al terme. El 24 d'abril de 1149 Ramon Berenguer IV donà Avincabasser al monestir premonstratès belga de Santa Maria de Monteflabon, perquè hi construís una església i convent amb el nom de Vallclara i amb l'ajuda dels comtes reis hi impulsessin eremitoris. El receptor fou Esteve de Flabemeont, de Lorena, que havia participat amb altres frares i cavallers en la croada contra Tortosa i Lleida. El succeí, al capdavant de la fundació, Frederic, que el 27 de desembre de 1158 traspassà el lloc al bisbat de Tortosa, sembla perquè amb les seves rendes s'impulsés la construcció de la catedral; la donació fou confirmada per Ramon Berenguer IV el 2 de gener de 1159. Els premonstratesos aleshores es dispersaren. Uns anaren a Bonrepòs i altres, amb Joan d'Organyà al capdavant fundaren Bellpuig de les Avellanes. El 1160 el bisbe de Tortosa aconseguí d'ampliar el terme amb diverses cessions fetes per Albert de Castellvell, senyor ja de Siurana. Aquest és l'origen de la baronia episcopal de Cabassers, de la qual formaven part, a més del poble que li donava nom, els actuals termes de la Bisbal, la Figuera, el Lloar, Margalef i la Vilella Baixa. Els bisbes de Tortosa en mantingueren, fins a la supressió de les senyories al segle XIX, la jurisdicció i el cobrament de rendes. Recentment, el bisbe Ricard M. Carles ha renunciat a l'ús del títol de baró.

Cabassers, *Unicapcerii* a la carta de població de la Morera del 1170 i *Cabazer* el 1190, va rebre el 9 de maig de 1185 carta de població otorgada pel bisbe de Tortosa Ponç de Monells i el seu capítol, per la qual es concedia als seus habitants la possessió perpètua de les terres de conreu, els boscos i els prats del seu terme, autoritzant-los a dividir-les entre ells, mentre es reservaven, els donadors, diverses heretats i els drets senyorials d'acord amb el costum del castell de Móra, que incloïa entre d'altres la justícia, el forn i els molins, així com els delmes i les primícies. El poble es desenvolupà al llarg del segle XIII, el 1279 i el 1280 el rector pagava 60 sous per les dècimes, i al començament del XIV tenia ja una estructura municipal consolidada, que es traduí bàsicament en un arrellec de costums i usos legals que a petició dels seus prohoms foren aprovats pel bisbe i capítol de Tortosa el gener de 1310. El text l'havia redactat el prior de la catedral de Tortosa, Bernat de Jardí. El 1303 Jaume II eximí els homes de la baronia de pagar l'impost del bovatge i el mateix rei donà al bisbe el mer i mixt imperi damunt tots els llocs d'aquesta senyoria. A principis del segle XVIII hi hagué un llarg plet entre el bisbe de Tortosa i el comte de Prades sobre la jurisdicció de la baronia de Cabassers, que finalment fou pronunciat a favor del primer que veié confirmat el seu dret a nomenar batlle general amb els seus subalterns i l'exercici del mer i mixt imperi.

Cabassers tenia 50 focs el 1378, 53 el 1497, 51 el 1515 i 63 de laic i un de capellà el 1553. Al segle XVIII tenia 314 habitants el 1719, amb 127 cases, que passaren a 644 habitants el 1787; en aquesta època hi residien dos capellans i divuit menestrals. Com a mostra del desenvolupament industrial del poble s'ha d'esmentar que el 1767, Jaume Navars, obtingué autorització del bisbe per a construir prop de la vila un molí de nocs pel qual havia de pagar un cens anual de quatre rals. El 1768 el bisbe autoritzà la transformació de l'esmentat molí en fariner, que passà a pagar un cens d'una barcella de blat. Al llarg del segle XVIII hi són documentats músics, que actuaven pels pobles veïns i al tercer quart de segle consta un metge al poble. A mitjant segle XIX tenia quatre molins de farina, dos d'oli i tres fàbriques d'aiguardent i fou llavors quan s'assolí el màxim de població: 1089 habitants el 1857. A partir d'aleshores s'inicià una lenta davallada demogràfica que ha continuat durant aquest segle fins arribar als 393 h del 1975 i els 362 h del 1981.

El poble de Cabassers (357 m d'altitud) és situat en un petit turó, entre el barranc de les Comes i el de l'Albereda. Hi ha diverses cases adovellades, del segle XVIII, sobretot al carrer Major, la majoria de les quals contenen arcades de punta d'ametlla. El carrer Major s'eixampla, al seu extrem final, en una mena de plaça porxada on antigament es feia un petit mercat i subhastes. L'edifici més important és l'església parroquial de la Nativitat, que malgrat la seva façana, sense gens d'interès, refeta pels volts de 1823, guarda al seu interior una bona part del retaule gòtic de Santa Maria atribuït a Lluís Borrassà, que fou salvat per la Generalitat el 1936. Les taules del retaule, de força qualitat, representen la Mare de Déu amb el nen al plafó central, amb la figuració de tres misteris del Rosari a cada banda. La part inferior conté la imatge de sis sants, i dos més a la superior. El conjunt ve coronat per la Crucifixió. Guarda també un quadre de la Mare de Déu del Loreto del 1624, provinent de l'ermita de Sant Roc. L'església és d'una nau, amb quatre capelles laterals per banda, que aprofiten els contraforts. El presbiteri i tres de les capelles són gòtiques, mentre que la nau i la resta de les capelles, de mitja volta, es podrien considerar d'un renaixement molt senzill. El campanar data del 1604 i l'altar major, destruït el 1936, era obra d'Antoni Tremulles, del 1618. Vinculades a l'església hi havia diverses confraries, desaparegudes; les dues més antigues eren la del Roser del 1590 i la del Nom de Jesús del 1617.

El poble havia comptat amb alguns elements de defensa. A la fi del segle XIX s'enderrocà una torre, atribuïda als moros, que guardava el pas del barranc de l'Albereda. Fins fa pocs anys es conservaren restes de l'edifici denominat el Castell, antiga propietat dels bisbes de Tortosa que es creu era l'antic edifici dels premonstratsos. La construcció, que l'estat es vengué el 1887, era ja pràcticament del tot desmuntada el 1870. Damunt seu s'han bastit recentment les escoles. Hi ha una Societat Recreativa, un museu dedicat a reproduccions d'obres d'El Greco i hom publica la revista "El Sitjar". Se celebren festes per Sant Roc (16 d'agost), Sant Blai (3 de febrer) i Sant Marc (25 d'abril).

Damunt del riu de Montsant hi ha un notable pont de pedra, amb un gran arc central i dos laterals, obra medieval pròpia d'un camí important i que la tradició ha volgut atribuir als romans (abans de ser anomenat el Pont Vell era conegut pel Pont Romà). Al terme de Cabassers hi ha tres capelles: Sant Joan, Sant Roc i la Foia. La capella de Sant Joan és pràcticament dins del poble, a l'extrem de la plaça porxada; es tracta d'un edifici rectangular sense gairebé interès. Sant Roc, a 1 km del poble i 460 m d'altitud, és construïda aprofitant una bauma i el seu interior pertany al gòtic final, tot i que a la portalada hi diu 1594. Fins el 1872 tingué ermità. L'ermita de la Mare de Déu de la Foia, dita també de les Neus arran de la visita que hi féu el 1873 la princesa Maria de les Neus, muller d'Alfons de Borbó, germà del pretendent Carles VII, havia estat anteriorment dedicada a Sant Marc. La tradició vol que l'indret reculli la continuïtat d'un culte prehistòric. És a 3 km del poble i a 560 m d'altitud; era una petita capella amb atri fins que el 1844 es tirà l'atri a terra i s'amplià la capella, convertint la primitiva en el presbiteri. El 1865 es construí un nou altar major i poc després s'arreglà la plaça de davant de l'ermita. Sota seu hi ha una font de la qual raja un bon doll d'aigua a 14 graus. S'hi fa un aplec el 5 d'agost.

Era fill de Cabassers l'entomòleg Longí Navàs (1858-1938), jesuïta, fundador de la Societat Aragonesa de Ciencias Naturales, membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans des del 1916 i autor de diversos llibres i articles especialitzats.

CARTOIXA DE SCALA DEI

És impossible parlar de la cartoixa de Scala Dei sense prendre un to elegíac o sense deixar-se portar per un sentiment d'ira. Ningú no queda indiferent davant aquest munt enorme i esquarterat de murs de pedra sense plànyer-se de tanta deixadesa o sense blasmar una generació que, ufanant-se d'"il·lustrada", convertia en un pilot d'enderrocs els millors fogars d'art i de cultura del país.

Els visitants i narradors que la conegueren abans de l'any 1835: el Dr. Valls, insigne monjo historiador, el P. Villanueva, Ceán Bermúdez i d'altres, es desfan en elogis de la seva ubicació dintre de les aspreses del Montsant, de la frondositat dels boscos que l'envoltaven, de l'abundància d'aigua per als seus horts i jardins, dels tres espaiosos claustres de la casa, de la magnificència del temple i del seu edifici-sagrari annex. Avui res d'aixó no es manté en peu, gairebé es fa impossible d'apreciar-ne la planta i l'estructura, i les parts que més han resistit, com el conegut arc d'entrada a l'església, es mostren esgalabrades i òrfenes de tot adorn.

Un dels seus últims tractadistes, en Josep Iglésies, en el seu llibre *Scala Dei* (Editorial Selecta, Barcelona 1960), en dóna aquest resum: "*Avui la cartoixa del peu del Montsant ja no existeix. La desídia ensorrà les voltes; les seves millors pedres foren esmicolades a cops de mall per mans mercenàries i utilitzades com a grava vil en una carretera; el seu clos és ple d'esbarzers i arbrissam*".

Hom afirma que fou el setembre de 1163 que Ramon de Vallbona demanà i obtingué d'Arbert de Castellvell i del rei Alfons I un terreny a la serra de Monsant amb dret de bastir-hi un molí per instal·lar-s'hi ell i d'altres homes que volien dedicar-se a l'oració. Els homes de Ramon de Vallbona, als quals s'uniren els cartoixans francesos cridats pel rei Alfons I, s'establiren a l'indret anomenat *Populeta*, la futura Poboleda, per la gran quantitat d'àlbers que hi havia. Aquesta fundació fou la primera cartoixa de la Península Ibérica. El primer prior escollit fou Pere de Montsant, que anteriorment havia dut vida eremítica. L'arribada dels cartoixans i la incorporació de la comunitat conjunta a l'orde es degué produir el 1167. La tradició fa derivar el nom del monestir, *Scala Dei*, de la visió nocturna d'un pastor que creia veure una escala de má que arribava fins al cel i per la qual pujaven i baixaven els àngels.

Molt aviat sorgiren discussions pels límits amb la veïna comunitat mixta de Bonrepòs. La concòrdia entre abdues se signà el 1203 i el 1204, els homes de Bonrepòs deixaren el seu cenobi a les dones i s'integraren al grup de Scala Dei. El 1203, des de Lleida, el rei Pere I amplià considerablement i fità les terres de la cartoixa; aleshores la comunitat abandonà el seu primer emplaçament a Poboleda, que resta convertit en una granja agrícola, per anar a endinsar-se pel Montsant i establir-se en una estreta vall, que hom creu que hagueren d'eixamplar per encabir-hi les seves edificacions. El 1218, Jaume I amplià les terres de la seva senyoria, en la qual quedaren inclosos els actuals termes de Bellmunt, Gratallops, la Morera, Poboleda, Porrera, Torroja i la Vilella Alta, alhora que l'arquebisbe Aspàreg de la Barca els cedia els delmes i les primícies i les propostes de nomenament dels rectors dels pobles esmentats i, encara, el 1220, la dominicatura de Benifallet i el dret a tenir casa a Tarragona. El donatius del rei i de l'arquebisbe obeïen al fet d'haver acceptat el sisè prior del monestir, Rondulf (1214-26) la responsabilitat de dirigir les prèdiques contra el nucli càtar que s'havia desenvolupat per les Muntanyes de Prades, fet pel qual se'l pot considerar el primer inquisidor de Catalunya.

El 1228 assenyala la primera fita en la història de construcció del monestir, ja que és l'any en què restaren enllestits el primer claustre, a l'entorn del qual s'obrien dotze cel·les, i l'església romànica, d'una nau amb volta de canó reforçada per arcs torals recolzats en mènsules. L'església es construí amb terra vermella de les Coves-roges. Per aquesta època, la cartoixa comptava ja amb la protecció reial i d'algunes de les més prepotents famílies del país, com ho demostren les deixes que el primer terç del segle XIII fan a favor seu personatges com Guillem i Ramon de Montcada o Guillem de Cervera.

Al segle XIV persistia el prestigi de la cartoixa i hom creu que hi estudiaren Arnau de Vilanova i l'infant Joan d'Aragó. Joan d'Aragó, arquebisbe de Toledo i després administrador de Tarragona i patriarca d'Alexandria, en fou un decidit protector. Féu construir el segon claustre a l'entorn del qual s'aixecaren dotze noves cel·les i regalà també a la cartoixa la seva important bíblia. El 1403, Berenguer Gallard, de Lleida, costejà la construcció del tercer claustre amb sis noves cel·les.

Entre els segles XVII i XVIII es modificà considerablement el conjunt de la cartoixa. Es reféu l'església, que es revestí tota de marbre, modificant-se l'estructura romànica; s'hi afegí el sagrari, es construí la font de les Tortugues, la capella de Sant Josep, la muralla, el refectori i la sala capitular. I més endavant, el santuari de darrera l'absis, noves capelles i l'arc d'entrada. Totes aquestes noves construccions foren decorades amb obres de monjos de la casa, que crearen la denominada escola de Scala Dei, al segle XVII, sota la direcció dels Juncosa, un dels quals en fou profés.

Scala Dei, que participà de manera activa en el comerç del vi i de l'aiguardent, conegué una veritable riquesa al llarg del segle XVIII. A mitjan segle posseïa dos molins paperers, l'un al Montsant i l'altre a Centelles, mentre cobrava a la fi del segle una mitjana de 14.000 lliures l'any pels seus delmes. El 1714 el prior féu gravar l'escut de la cartoixa a totes les ermites del Montsant en senyal de la seva senyoria. El 1787 hi havia 29 professors, 7 llecs, 12 donays i 60 criats.

El convent hagué de ser abandonat durant el Trienni Liberal, en què els seus béns foren desamortitzats per primera vegada. El cartoixans hi retornaren el 1823 i l'abandonaren definitivament el 1835. Al començament d'agost d'aquest darrer any, fou saquejat i incendiat pel salvatges exaltats de Porrera, que arruïnaren tot el conjunt, excepte la capella del Santíssim. Els objectes de culte que es pogueren salvar foren repartits entre les diferents esglésies parroquials de la comarca. Les autoritats, tot i considerar-lo un monument, no feren res per a salvar els edificis que en dos anys van quedar totalment desballestats. Les pedres foren utilitzades per a construir o refer d'altres edificacions o per enllosar carreteres.

Les ruïnes de la cartoixa, i les terres del seu voltant, la majoria bosc, foren venudes en subhasta el 1843 per sis milions de rals. Els nous propietaris artigaren les terres i crearen la Societat Agrícola La Unió per tal d'explotar-les. D'aleshores data l'actual poble o barri de la Conreria de Scala Dei, bastit entorn de l'antiga residència del procurador de la cartoixa que encara es conserva actualment. La seva església de la Mare de Déu de la Mercè, d'una sola nau amb alta espadanya, sembla que ja existia el 1228, però no conserva cap element d'interès de l'antic edifici romànic, molt modificat. Pel seu aire senyorial destaquen les construccions de Cal Fària, Cal Peira, Cal Rius, Cal Real, actualment convertida en escola agrària, i Cal Salvador. En els mateixos cellers dels monjos, ben agençats i restaurats, hi ha actualment els importants Cellers de Scala Dei, que elaboren un vi negre molt apreciat. Hi ha també uns cellers d'envelliment de la casa tarragonina De Muller i els de la Cooperativa La Unió de Scala Dei.

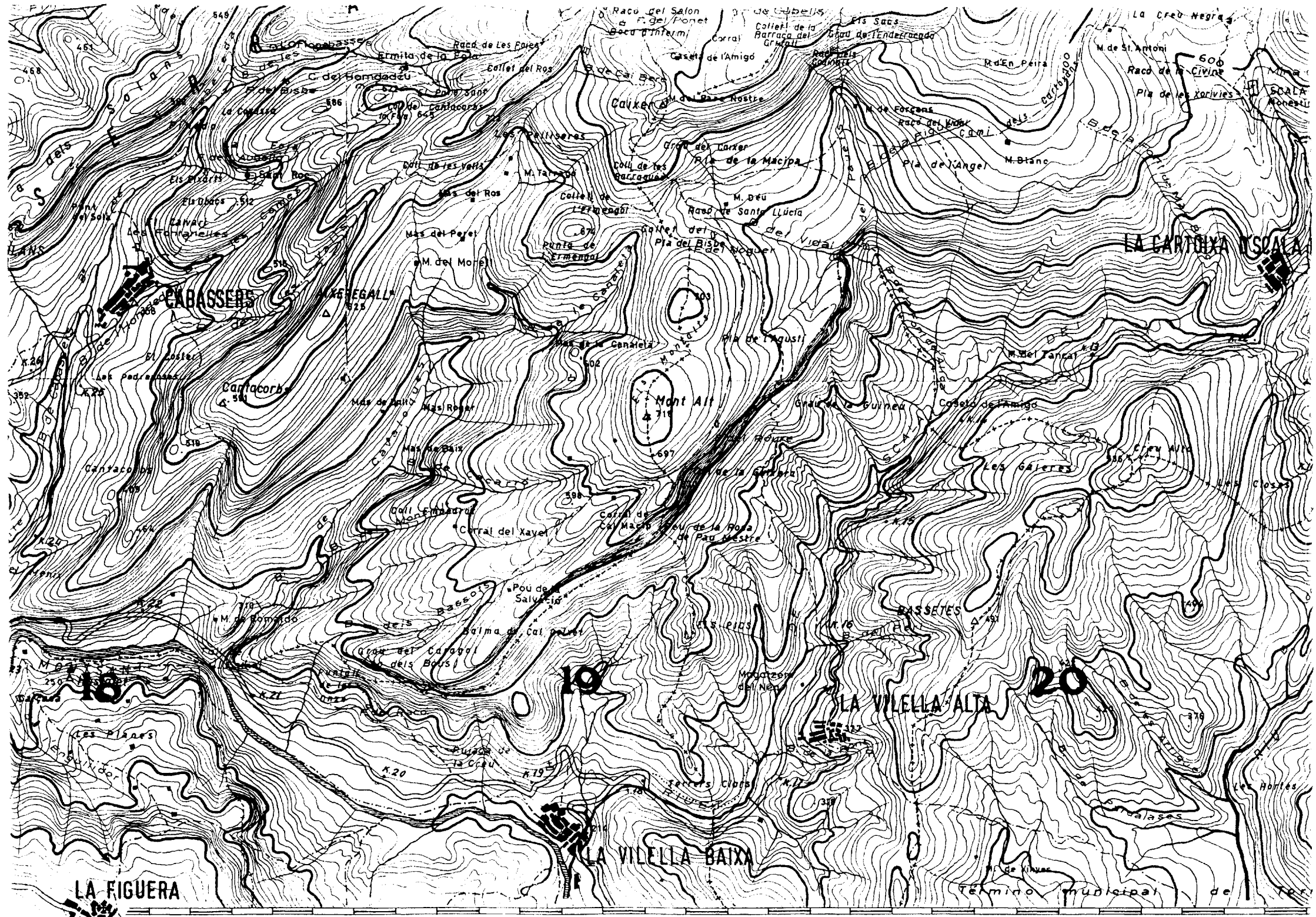
Les restes de la cartoixa es trobem a un quilòmetre al nord de la Conreria. Constitueixen un paral·lelògram d'uns 300 metres de llargada per 100 d'amplada envaït pel bosc i la garriga. Ja al 1910 Francesc Gras i Elias escrivia que no restava res de les 800 talles que segons la tradició havien decorat l'església i que "*de la mongia no queda res. Tot és ruïna, misèria i solitud*". Del conjunt, que tenia el nucli central en l'església i el claustre principal, on comunicaven les cel·les, el refector, la sagristia i d'altres dependències, flanquejat pels claustres secundaris, resta ben poca cosa. En entrar-hi, es troben en primer lloc restes dels edificis de l'hostaleria, on hi havia una capella dedicada a la Mare de Déu, acarreuats només els angles. Tot seguit es trobava el primer recinte, del qual sols es conserva l'arc de mitja volta que donava entrada a la mongia. Restava en peu, en canvi, la gran portalada neoclàssica d'accés al segon recinte, amb la fornícula buida d'on es va treure el 1910 una imatge de la Mare de Déu per dur-la a Tarragona. La portalada dona accés a un petit claustre de regust clàssic encara en peu. L'església romànica es troba tota esbalandrada. Hi dona accés una portalada renaixentista, que deixa endevinar sota seu la primitiva. L'absis rodó és ampliat per la capella neoclàssica, que té un accés exterior. L'entorn de l'església es troba ampliat per diverses capelles i altres construccions difícils de reconèixer en el seu estat actual tot i que alguna conserva encara restes de la decoració tardana. Són escasses les restes del claustre major del costat de l'església, i més encara les del tercer claustre, així com les del claustre de Joan d'Aragó. Les restes de les cel·les són del tot esmicolades. Algun element menor es manté encara sencer com la bassa de Jericó (més amunt hi ha, arruïnada, la bassa de les Tortugues). Hi ha també les restes del pou de gel. Darrerament s'hi han fet obres de neteja i classificació de les pedres, i la Generalitat ha iniciat una tasca per salvar i dignificar el que resta del conjunt monumental.

La majoria dels documents del seu arxiu foren *robats pels mesetaris* i a hores d'ara es troben dipositats a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, mentre que una bona part de la biblioteca conventual, la *Biblioteca Sacra*, anà a parar el 1921 a Montserrat. La Bíblia de Joan d'Aragó, en canvi, es conserva a l'Arxiu Capitular de Tarragona. S'han conservat també dos curiosos llibres manuscrits del segle XVII, un sobre la cuina i l'alimentació dels cartoixans, i l'altre que tracta de les obligacions dels frares llecs. Ambdós llibres han estat editats per Josep Iglésies.

BIBLIOGRAFIA

- ## Gran Geografia Comarcal de Catalunya.
Volum 11. El Priorat, la Ribera d'Ebre, Terra Alta i el Matarranya.
Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. (1ª Edició, 1981).
- ## Gran Enciclopèdia Catalana.
Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. (1ª Edició, 1969).
- ## Això és Catalunya. Guia del Patrimoni Arquitectònic.
Departament de Cultura de la Generalitat.
Editorial Plaza i Janés. Barcelona. (1ª Edició, 1988).
- ## Catalunya Visió
Volum 4. Urgell-Les Garrigues-Conca de Barberà-Priorat-Alt Camp.
Josep Vallverdú. Ton Sirera.
Editorial Tàber. Barcelona (1ª Edició, 1968).

- ## Rutas Turísticas de Cataluña. Volumes I i II.
Francisco Gurri Serra.
Editorial Alpina. Granollers. (1ª Edició, 1975).
- ## Els monestirs Catalans.
Antoni Pladevall. F. Català Roca.
Editorial Destino. Barcelona. (3ª Edició, juny 1974).
- ## Viatge al Priorat.
Josep M. Espinàs.
Editorial Selecta. Barcelona. (1ª Edició, 1962).
- ## Costumari Català. El curs de l'any. Volum I, Hivern.
Joan Amades.
Salvat Editors. Edicions 62. Barcelona (1982)
- ## Costumari Català. Fascicle nº 44
Diari Avui. (1/3/92).
- ## Topoguia del GR-7-1. 3ª Fascicle : Prades - Garcia.
Comitè Català de Senders de Gran Recorregut. (1ª Edició, 1988).
- ## Montsant
Atlas Muntanyec nº 22. Serralades de la Costa Catalana.
Cartografia escala 1:25.0000
Editorial Montblanc. Granollers (1968)

LA FIGUERA

10

20

LA VILELLA ALTA

LA VILELLA BAIXA

Término municipal de

DESCRIPCIÓ DEL RECORREGUT

Horari		
Parcial	Total	Quilòmetres

0.00	0.00	0.000
------	------	-------

Comencem el recorregut d'avui a la Figuera (580 m) situats al final del carrer del Priorat, per on entrarem al poble en finalitzar l'etapa anterior. Hem d'anar cap a l'esquerra, planejant pel costat d'un marge. Una mica més enllà se'ns uneix per l'esquerra un senderol que baixa de la part alta del poble; ací hem de deixar el camí que continua vers el portal d'una edificació i seguir per un trencall que davalla per la dreta.

0.03	0.03	0.200
------	------	-------

Desemboquem en un camí de carro procedent de l'altra banda del poble; l'hem de seguir cap a la dreta. Aviat arribarem a l'extrem de l'altiplà i el camí es convertirà en una ampla pista que baixa cap al fons de la vall del riu de Montsant tot fent revolts.

0.05	0.08	0.530
------	------	-------

A la dreta deixem l'antic camí ral de la Figuera a la Vilella Baixa. Continuem baixant.

0.13	0.21	1.630
------	------	-------

Abandonem la pista per anar per un senderol que surt per l'esquerra en direcció a una petita edificació.

0.04	0.25	1.850
------	------	-------

Travessem la pista diagonalment i continuem pel senderol.

0.01	0.26	1.930
------	------	-------

Tornem a la pista i la seguim cap a la dreta tot baixant suaument.

0.02	0.28	2.070
------	------	-------

Sortim novament de la pista per agafar una drecera que se'n va per l'esquerra.

0.01	0.29	2.120
------	------	-------

Retornem a l'ampla pista i la seguim vers l'esquerra baixant.

0.07 0.36 2.660

Arribem en una bifurcació; cal anar per la branca de la dreta. La branca de l'esquerra correspon a l'antic camí actualment força perdut.

0.07 0.43 3.250

Per l'esquerra se'ns uneix l'antic camí.

0.06 0.49 3.670

Hem arribat al nivell del riu de Montsant (240 m). Ací trobem una bifurcació; hem d'anar cap a l'esquerra. En aquest punt sortim del terme municipal de la Figuera i entrem en el de Cabassers.

0.01 0.50 3.770

Travessem el riu per un gual encimentat i continuem per la riba esquerra aigües amunt.

0.03 0.53 4.040

Pugem fins arribar a la carretera que va des de la Vilella Baixa cap a Cabassers; l'hem de seguir vers l'esquerra per tal de salvar un estret anomenat Coll del Vent.

0.05 0.58 4.370

Hem d'abandonar la carretera per agafar un camí que puja cap a la dreta passant per davant d'una edificació.

0.10 1.08 4.950

Anem a passar per entremig d'un tallat de roca i una masia. A partir d'ací començarem a pujar per una àmplia i recta vall, en direcció nord-est.

0.14 1.22 5.730

Arribem al capdamunt de la llarga pujada i trobem un sender transversal; el seguim cap a l'esquerra. Planegem per entremig de conreus i clapes de bosc.

0.12 1.34 6.580

Desemboquem en una pista; hem d'anar cap a la dreta.

0.08 1.42 7.170

Fem cap en una bifurcació enfront de l'entrada d'un xalet (360 m); a l'enforcall hi ha un pal indicador. El GR continua per la branca de la dreta pujant. La branca de l'esquerra, que segueix endavant, es dirigeix vers el poble de Cabassers que està a tocar; hi entra pel carrer de Sant Miquel.

Nota.- Es pot accedir més rapidament al centre de Cabassers si retrocedim uns metres pel camí per on hem vingut i baixem cap a la dreta per tal de travessar el barranc de les Comes. Així arribarem al carreró de Verdaguer des d'on podrem pujar vers el nucli del poble.

Continuem per la pista que puja pel barranc de les Valls. A la dreta queda el turó de l'Aixeregall (625 m).

0.05 1.47 7.400

Quan la pista tomba vers l'esquerra l'hem d'abandonar i continuar per un sender que puja recte endavant. Aquest sender és l'antic camí dels Cartoixans que anava de Cabassers a la Morera i continuava cap a l'Albarca, passant a mitja alçada de la vessant sud del Mont-sant.

0.03 1.50 7.590

Tornem a la pista i la seguim tot pujant.

0.20 2.10 8.990

Deixem novament la pista per tal d'agafar un sender que puja per l'esquerra. A l'altra costat de la fondalada, podem veure unes roques aïllades anomenades, per la seva forma, el gegant i la geganta.

0.04 2.14 9.270

Assolim el coll de les Valls (640 m); el GR continua en direcció est per la vall de Cavaloques baixant lleugerament.

0.16 2.30 10.170

Travessem el barranc de Cavaloques (590 m); als pocs metres hi ha la font del mateix nom, vora del camí. Hem de continuar pujant per l'altra vessant del barranc.

0.14 2.44 10.940

S'arriba al coll de l'Ermengol (640 m); deixem un sender que baixa cap a la dreta i continuem endavant, en direcció est.

0.09 2.53 11.380

Assolim el coll del Pla del Bisbe (670 m); per ací entrem en el terme municipal de la Morera i així també en el Priorat històric. Deixem un sender a la dreta que baixa vers el Mas Déu i després continua cap a la Vilella Alta pel grau de la Vilella. A l'esquerra queda un altre sender que puja vers el Montsant pel grau del Caixer.

Nosaltres seguim en direcció est, planejant pel pla de la Macipa.

0.02 2.55 11.480

Deixem un sender a l'esquerra que s'enfila per anar a trobar el que puja pel grau del Caixer.

0.17 3.12 12.620

Desemboquem en una pista; per la dreta aniríem cap al Mas Déu. Anem vers l'esquerra i immediatament trobem una bifurcació on hi ha un pal indicador; hem de seguir per la branca de l'esquerra, en direcció nord-est.

0.10 3.22 13.450

Deixem a la dreta el camí d'accés al Mas Forçans; abans d'arribar a la casa es troba la font del mateix nom.

0.07 3.29 13.850

En un revolt de la pista l'hem d'abandonar i anar cap a l'esquerra pujant per l'antic camí dels Cartoixans.

0.08 3.37 14.190

Retrobem la pista en una àmplia collada on hi ha un pal indicador. El GR-7-1 segueix la pista que puja suaument vers l'esquerra.

Nota.- Ací hem de deixar el GR-7-1 i continuar pel camí de carro que es dirigeix, en direcció sud-est, vers la masia de Rialp i continua cap a la cartoixa de Scala Dei; és la variant GR-7-1-5.

0.06 3.43 14.580

Arribem al Mas Rialp, encara en construcció, situat a la vora del cingle que domina la vall del riu de Scala Dei.

A partir d'ací baixem en direcció sud-est fent ziga-zagues pel grau anomenat Pas de l'Ase. Degut als incendis forestals la zona està molt embrossada.

0.09 3.52 14.960

Desemboquem en un ample camí; l'hem de seguir cap a l'esquerra baixant.

0.22 4.14 16.580

Pugem una petita coma i trobem un camí més fressat que baixa de la Pietat, indret on hi havia una casa de repòs i un oratori. Hem de seguir-lo, endavant, baixant vers les ruïnes de la cartoixa de Scala Dei que veiem enfront.

0.02 4.16 16.730

Arribem a l'extrem nord-oest del recinte de la cartoixa (590 m) on hi ha un pal indicador. El GR-7-1-5 continua en direcció est passant pel costat de la tanca nord del recinte. No saltres, però, continuarem pel camí que voreja el recinte baixant en direcció sud. Així arribarem a l'entrada de la cartoixa i, continuant endavant, en uns 10 minuts, farem cap a la Conreria on finalitzarem l'etapa d'avui.

Agustí Poch

Març 1992